Урок. Написання складних слів

Урок засвоєння нових знань і формування умінь · 45 хв

Проблемне питання уроку: Чому слова з подібними частинами пишемо то разом, то через дефіс, то окремо?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень/учениця називає умови, за яких складні слова пишуться разом, через дефіс і окремо (Заболотний, с. 121, 122). • Записує приклади складних слів із сполучними голосними о, е, є та без них. • Розрізняє складні й складені слова та наводить по два приклади кожного виду.	• Застосовує правило: ставить питання від однієї частини слова до іншої, перевіряє можливість сполучника і та добирає написання. • Знаходить і виправляє помилку у написанні складного слова в реченні. • Пояснює написання слів із частиною пів- та слів, що є винятками (жовтогарячий, 50-річчя).	• Усвідомлює значення мовної норми для чіткого й однозначного письмового спілкування. • Ставиться відповідально до власного письма та пильно перевіряє написання перед тим, як подати текст.

Базові поняття і терміни

складне слово, складене слово, основа слова, сполучний голосний, залежні слова, рівноправні слова.

Форми роботи

- фронтальна бесіда та письмовий мозковий штурм у зошиті
- робота з текстом підручника
- робота в парах із таблицею правила
- спостереження за прикладами
- редагування речення

Обладнання та реактиви

- Підручник Заболотного для 10 класу, §32, с. 121 і 122
- Український правопис 2019 року, розділ про написання складних слів
- Орфографічний словник української мови для звірки сумнівних слів
- Слайд або написана на дошці таблиця правила «Разом, через дефіс, окремо»
- Картки з вісьмома словами для сортування в парах

Демонстрації

- Слова жовтогарячий і жовто-синій на дошці поруч — помічаємо, що у слові через дефіс обидві частини рівноправні, а в першому слові їх не можна з’єднати сполучником і
- Таблиця правила «Разом, через дефіс, окремо» з прикладами снігопад, чорно-білий, кінець кінцем — помічаємо, що написання залежить від зв’язку між частинами, а не від звучання
- Рядок слів півдороги, пів’яблука, пів-Києва, пів чайної ложки — помічаємо, що пів- змінює написання залежно від наступного слова

Міжпредметні зв'язки

- Історія — вислів «Всесвітньо-історичний процес умовно поділяють на хронологічні періоди» для пояснення дефісного написання (Заболотний, с. 122)
- Інформатика — слово інтернет-магазин як сучасне складне слово з дефісом, використане в завданні на редагування (Заболотний, с. 122)

Місце уроку в темі

Попередній урок: На попередньому уроці вивчали вживання великої букви (§31), зокрема написання власних назв.

Наступний урок: На наступному уроці вивчатимуть написання слів іншомовного походження (§33).

Безпека

- Під час роботи в парах сидіти обличчям до напарника, підручники й картки тримати на партах, щоб сумки не лежали в проході.
- Працюючи зі смартфоном як зі словником, відкривати лише сторінку онлайн-словника й не переходити за рекламними посиланнями.
- До дошки виходити по одному, коли вчитель називає учня, і не пересуватися класом під час письмової роботи.
- Картки з вісьмома словами не залишати на підлозі, а після завдання здавати вчителю.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент — 1 хв

Учитель: Вітає клас, перевіряє готовність до уроку, оголошує тему «Написання складних слів» і називає, що в кінці уроку клас відповість на проблемне питання.

Учні: Вітаються, готують зошити, підручники й записують тему уроку.

Тема уроку. Написання складних слів, параграф 32 підручника.

Актуалізація — 5 хв

Учитель: Проводить мозковий штурм, ставить п’ять коротких запитань і дає по 1 хвилині на письмову відповідь одним рядком у зошиті. Потім зачитує правильні відповіді, а учні себе перевіряють.

Учні: Кожен учень письмово відповідає на кожне запитання одним рядком і звіряє свої записи з правильними відповідями.

Запитання 1. Як пишемо назву «Верховна Рада»? Відповідь. Обидва слова з великої літери. Запитання 2. Як правильно написати назву міста Нова Каховка? Відповідь. Обидва слова з великої літери, а слово місто з малої. Запитання 3. Як пишемо слова острів Джарилгач? Відповідь. Слово острів з малої літери, а власну назву Джарилгач з великої. Запитання 4. Які слова називаємо складними? Відповідь. Слова, що мають дві й більше основи (Ворон, Солопенко, с. 193). Запитання 5. Як можуть писатися складні слова? Відповідь. Разом або через дефіс, наприклад хлібороб і хліб-сіль.

Мотивація — 3 хв

Учитель: Показує на слайді три пари слів і просить учнів сказати, що їх об’єднує, а що відрізняє. Ставить проблемне питання й коротко називає, що клас шукатиме відповідь протягом уроку.

Учні: Розглядають приклади, висловлюють припущення, чому схожі слова пишуться по-різному, і записують проблемне питання.

Приклад 1. Жовтогарячий і жовто-синій. Приклад 2. Всесвітньовідомий винахідник і всесвітньо-історичний процес (Заболотний, с. 122). Приклад 3. Півдороги і пів-Європи. Проблемне питання. Чому слова з подібними частинами пишемо то разом, то через дефіс, то окремо? Очікувана відповідь на цьому етапі. Учні припускають, що це залежить від значення слова або від зв’язку між його частинами, але остаточну відповідь шукатимуть далі.

Вивчення нового — 21 хв

Учитель: Організовує три активності. Спершу керує роботою з текстом підручника, потім видає картки для пар і підводить до спостереження над сполучними голосними та частиною пів-. Показує демонстрації саме там, де вони пояснюють правило.
Учні: Читають правило, виписують приклади, у парах сортують слова й роблять висновок із спостережень. Фіксують підсумок у зошиті у вигляді короткої таблиці.
Активність 1 (7 хв). Робота з текстом підручника, §32, с. 121 і 122. Учні читають блоки «Пишемо разом», «Пишемо через дефіс», «Пишемо окремо» й виписують по одному прикладу з кожного правила. Продукт активності. Записана в зошиті таблиця з трьома колонками. Очікувані записи. Разом пишемо слова з залежних частин (снігопад, водоочисний), слова із сполучним голосним (лісостеп), слова з числівником першою частиною (сімдесятиріччя, але 50-річчя). Через дефіс пишемо слова з рівноправних частин (купівля-продаж, північно-східний), відтінки кольорів (темно-зелений, але жовтогарячий), повтори слів (білий-білий, тишком-нишком), слова з частинами віце-, екс- (екс-чемпіон). Окремо пишемо кінець кінцем, день у день, час від часу. Виняткові слова, які варто запам’ятати, глухонімий, хитромудрий, зловорожий. Активність 2 (7 хв). Заповнення таблиці в парах. Пари отримують картки зі словами снігопад, чорно-білий, водоочисний, купівля-продаж, глухонімий, жовтогарячий, темно-зелений, північно-східний і ділять їх на дві групи за критерієм, чи можна поставити питання від однієї частини до іншої, чи з’єднати частини сполучником і. Очікувана відповідь. Разом пишемо снігопад, водоочисний, глухонімий, жовтогарячий. Через дефіс пишемо чорно-білий, купівля-продаж, темно-зелений, північно-східний. Учні пояснюють, що глухонімий і жовтогарячий пишуться разом, бо належать до винятків (Ющук, с. 147). Активність 3 (7 хв). Спостереження за прикладами. Учитель записує на дошці слова пароплав, працездатний, важкоатлет, самовчитель, грушоподібний, крицеподібний, бурелом, боєздатність, життєпис і ставить питання «Що спільного в цих словах і чим вони відрізняються?». Очікувана відповідь. Усі слова мають дві основи й сполучний голосний. Після твердого приголосного пишемо о, після м’якого пишемо е, а після й або подовженого м’якого приголосного пишемо є (Ворон, Солопенко, с. 194). Далі учитель показує рядок півдороги, пів’яблука, напівсон, пів-Києва, пів чайної ложки й питає, коли пів- пишемо разом, через дефіс і окремо. Очікувана відповідь. Зі звичайними іменниками разом, з я, ю, є, ї з апострофом, з власними назвами через дефіс, а коли можна вставити слово між пів і іменником, окремо (Заболотний, с. 122; Ворон, Солопенко, с. 194). Висновок активності. Учні записують у зошит один алгоритм правила. Спершу ставлю питання від слова до слова, потім перевіряю, чи є сполучник і, далі згадую винятки.

Закріплення 9 хв
Учитель: Видає чотири завдання з розділу consolidation_tasks, організовує виконання в парах, потім перевіряє відповіді фронтально й коментує типові помилки.
Учні: Виконують завдання письмово в зошитах, обмінюються записами з напарником і виправляють помилки.

Рефлексія 4 хв
Учитель: Пропонує прийом із розділу reflection і просить спершу усно, а потім письмово відповісти на проблемне питання.
Учні: Усно називають одне правило, яке запам’ятали, потім письмово відповідають на проблемне питання уроку.

Домашнє завдання 2 хв
Учитель: Оголошує домашнє завдання, пояснює, як його виконувати, і відповідає на запитання учнів.
Учні: Записують завдання в щоденник і ставлять уточнювальні запитання.

Завдання для закріплення

1. Упізнавання орфограми. З кожної пари виберіть слово, написане правильно, і назвіть правило. 1) пів'яблука або пів-яблука; 2) пів-Європи або півЄвропи; 3) жовтогарячий або жовто-гарячий; 4) лісостеп або ліс-степ.

Відповідь: 1) пів'яблука, бо пів- зі звичайним іменником пишемо разом, а перед я ставимо апостроф. 2) пів-Європи, бо з власною назвою пів- пишемо через дефіс. 3) жовтогарячий, бо це виняток, слово пишемо разом. 4) лісостеп, бо слово утворене із сполучним голосним о, тому пишеться разом.

2. Знімаючи риску, запишіть слова правильно й назвіть правило. водо/очисний, купівля/продаж, сімдесяти/річчя, 50/річчя, віце/прем'єр, тишком/нишком.

Відповідь: водоочисний (разом, бо слова залежні); купівля-продаж (через дефіс, бо частини рівноправні); сімдесятиріччя (разом, бо перша частина числівник); 50-річчя (через дефіс, бо перша частина цифри, це виняток); віце-прем'єр (через дефіс, бо частина віце-); тишком-нишком (через дефіс, бо це повтор близьких за значенням слів).

3. У парах утворіть складні слова з пар і поясніть вибір сполучного голосного або дефіса. 1) груша, подібний; 2) крица, подібний; 3) життя, писати; 4) хліб, сіль.

Відповідь: 1) грушоподібний, бо після твердого приголосного пишемо о. 2) крицеподібний, бо після м'якого неподовженого приголосного пишемо е. 3) життєпис, бо після м'якого подовженого приголосного пишемо є. 4) хліб-сіль, бо це близькі за значенням слова, що передають єдине поняття, тому пишемо через дефіс.

4. Редагування речення. Знайдіть і виправте чотири помилки в написанні складних слів. Інтернет магазин пропонує мікро-хвильові печі, посудо-мийні машини та сік виноградно яблучний.

Відповідь: Інтернет-магазин пропонує мікрохвильові печі, посудомийні машини та сік виноградно-яблучний.

Диференціація

Сильним: Скласти й записати п'ять речень, у яких є складні слова з різних правил (залежні частини, рівноправні частини, числівник, пів- із власною назвою, повтор слів), і біля кожного слова коротко пояснити написання.

Підтримка: Скористатися алгоритмом на картці. Спершу поставити питання від одного слова до іншого, потім перевірити, чи можна поставити сполучник і. Зразок розв'язання на іншому прикладі: словосполучення «варить сталь» має залежне слово, тому пишемо сталевар разом, а словосполучення «і світлий, і зелений» має рівноправні слова, тому пишемо світло-зелений через дефіс.

Домашнє завдання

Базове: Опрацювати §32 підручника, повторити таблицю правила й виконати вправу 286 (утворити складне слово від кожної пари слів і записати його).

За вибором: На вибір виконати вправу 288 (діалог «У магазині» з трьома складними словами) або вправу 290 (висловлення на одну з поданих тем із двома-трьома складними словами).

Рефлексія

Прийом «Одне речення». Спочатку учні по черзі усно називають одне правило написання складних слів, яке запам'ятали найкраще. Потім кожен письмово відповідає на проблемне питання уроку одним реченням, використавши слова «залежні» або «рівноправні». Очікувана відповідь. Схожі за звучанням слова пишемо по-різному, бо написання залежить від зв'язку між частинами слова. Якщо частини залежні, пишемо разом, а якщо рівноправні, то через дефіс.

Джерела:

- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 120, 121
- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 121
- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 121, 122
- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 122, 123
- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 123, 124
- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 124, 125
- Українська мова (Заболотний) 10 клас, с. 125